УДК 336.22:339.9:330.837:005.334
DOI: https://doi.org/10.37734/2409-6873-2026-4-12

АРХІТЕКТУРА СИСТЕМНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО ОПОДАТКУВАННЯ: ТРАНСФЕРТНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ, BEPS-РИЗИКИ ТА ІНСТИТУЦІЙНО-ПОВЕДІНКОВА МОДЕЛЬ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

В. М. КРАЄВСЬКИЙ
доктор економічних наук, професор,
декан факультету податкової справи, обліку та аудиту,
Державний податковий університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3513-3666

М. О. МЕЩЕРЯКОВ
кандидат юридичних наук,
заступник директора,
ТОВ «ОЛД КАР ЕКСПО»
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-6098-7239

Анотація: Мета статті. *Дослідити природу системної нестабільності фіскальних інститутів у сфері міжнародного оподаткування та обґрунтувати, що трансфертне ціноутворення і BEPS-ризики виступають ключовими детермінантами ерозії податкової бази та дисбалансів публічних фінансів.* ***Методика дослідження.*** *У процесі дослідження проведено аналіз поведінкових моделей платників податків, інституційних обмежень податкового контролю та механізмів агресивного податкового планування.* ***Результати.*** *Визначено взаємозв'язок між трансфертним ціноутворенням, BEPS-стратегіями та інформаційною асиметрією. Запропоновано ризик-орієнтовану модель RO-BEPS, що інтегрує аналітичні індикатори, поведінкове профілювання та міжінституційну координацію.* ***Практична значущість результатів дослідження.*** *Доведено, що застосування розробленої моделі дозволяє підвищити ефективність податкового адміністрування та забезпечити стабільність фіскальної системи.*

Ключові слова: *трансфертне ціноутворення; BEPS-ризики; податкове регулювання; податкові ризики; поведінкова економіка; фіскальні інститути; податковий контроль; агресивне податкове планування.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується інтенсивною глобалізацією фінансових потоків та зростаючою інтеграцією діяльності транснаціональних компаній, що суттєво трансформує традиційні підходи до податкового регулювання. У цих умовах формується феномен системної нестабільності фіскальних інститутів, який має не випадковий, а структурно зумовлений характер. Його джерелом виступає фундаментальна суперечність між територіально обмеженим характером податкових юрисдикцій та глобалізованою природою бізнес-моделей транснаціональних корпорацій.

Ключове місце у цій суперечності посідає трансфертне ціноутворення, яке, виконуючи функцію внутрішньогрупового розподілу доходів, одночасно створює інструмент для перерозподілу прибутку між юрисдикціями з різними податковими режимами. Така подвійна природа трансфертного ціноутворення обумовлює його перетворення з інструменту управлінського обліку на механізм формування системних фіскальних ризиків. Емпіричні дослідження підтверджують масштабність цієї проблеми: значні обсяги прибутку щорічно переміщуються до низькоподаткових юрисдикцій, що призводить до суттєвих втрат податкових надходжень у глобальному вимірі.

Особливої гостроти зазначена проблематика набуває для країн із перехідною економікою, зокрема України, де поєднуються обмежені інституційні можливості податкового адміністрування та підвищена вразливість державних фінансів. В умовах воєнного стану та хронічного бюджетного дефіциту агресивне податкове планування транснаціональних компаній посилює фіскальні дисбаланси та знижує здатність держави забезпечувати фінансування суспільно значущих функцій.

Попри реалізацію міжнародних ініціатив, зокрема Плану дій BEPS, наявні механізми регулювання не забезпечують повного усунення структурних прогалин у сфері обміну інформацією та інституційної спроможності податкових

© В. М. Краєвський, М. О. Мещеряков, 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

органів. Це свідчить про необхідність переосмислення підходів до аналізу податкового регулювання, зокрема через призму ризик-орієнтованих моделей та інтеграції поведінкових і інституційних факторів.

Таким чином, дослідження трансфертного ціноутворення та BEPS-ризиків як детермінантів системної нестабільності фіскальних інститутів є актуальним як у теоретичному, так і в практичному вимірах, оскільки дозволяє сформувати науково обґрунтовані підходи до підвищення ефективності податкового контролю та забезпечення довгострокової стійкості публічних фінансів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження проблем трансфертного ціноутворення, BEPS-ризиків і системної нестабільності фіскальних інститутів сформоване на перетині класичної теорії податкової поведінки, інституційної економіки, сучасної аналітики міжнародного оподаткування та прикладних досліджень податкового адміністрування. Вихідною основою для осмислення мотивів податкової поведінки є праця М. Аллінґема та А. Сандмо, у якій закладено модель раціонального вибору між вигодами від ухилення та ризиком виявлення [5]. Подальший розвиток цього підходу пов'язаний із роботами Д. Канемана та А. Тверскі, які обґрунтували вплив когнітивних викривлень і асиметричного сприйняття втрат на економічні рішення [6], а також Е. Кірхлера, котрий увів до аналізу податкової поведінки чинники довіри та примусу в межах поведінкової моделі compliance [7]. Дж. Слемрод і Ш. Їтжакі систематизували співвідношення між уникненням, ухиленням і податковим адмініструванням, показавши, що ефективність фіскального контролю визначається не лише санкціями, а й якістю інституційної організації [4].

Важливий блок досліджень присвячений трансфертному ціноутворенню як механізму податкової мінімізації. К. Классен, П. Лізовскі та Д. Мескол довели, що використання стратегій ТЦ прямо пов'язане зі зниженням ефективного податкового навантаження [8]. Нормативну й методичну базу для розв'язання цієї проблеми формують документи ОЕСР, зокрема План дій BEPS [3], Настанови з трансфертного ціноутворення [9] та Звіт за Дією 13 щодо документації і country-by-country reporting [10]. Саме вони визначають сучасну архітектуру міжнародного податкового контролю та пропонують інструменти зменшення інформаційної асиметрії.

Емпіричні виміри масштабів BEPS відображені в роботах Х. Ґарсія-Бернардо та П. Янського [1], А. Кобгема та П. Янського [2], Д. Дгармапали [11], С. Бір, Р. де Муя та Л. Лю [12], а також Е. Крівеллі, Р. де Муя та М. Кіна [13]. Ці автори показують канали переміщення прибутку, оцінюють напів еластичність податкової бази та доводять особливу вразливість країн, що розвиваються. Г. Акерлоф [14] дає теоретичне пояснення ролі інформаційної асиметрії, а Д. Норт [15] - інституційних обмежень, що відтворюють регуляторні розриви. М. Генлон і С. Гайтцман акцентують увагу на book-tax differences як індикаторах агресивного податкового планування [16]. Прикладний аспект впливу ТЦ-ризиків на стійкість публічних фінансів розкрито у працях М. П. Луки та І. Таке [17], Г. Хулько, Я. Кальмана й А. Лапшанскі [18], В. Євдощак, В. Мандзюк, Л. Івченко, С. Король та О. Олійник [19]. К. Фюест і Н. Рідель додатково звертають увагу на специфіку країн, що розвиваються, де міжнародне переміщення прибутку поєднується зі слабкістю контролю та обмеженими аналітичними ресурсами [20].

Водночас, попри значний науковий доробок, низка аспектів залишається недостатньо розробленою. По-перше, наявні праці здебільшого фрагментарно висвітлюють або поведінкову, або нормативну, або інституційну складову проблеми, тоді як їх синтез у межах єдиної аналітичної рамки ще не отримав належного розвитку [4–7; 14–15]. По-друге, міжнародні стандарти та емпіричні оцінки не повною мірою враховують специфіку юрисдикцій із перехідною економікою та воєнними викликами [2; 13; 19; 20]. По-третє, потребує подальшого опрацювання ризик-орієнтована модель, здатна інтегрувати CbCR-аналітику, поведінкове профілювання платників та міжвідомчу координацію в єдиний механізм ранньої діагностики системної нестабільності. Саме ці невирішені складові й формують дослідницьке поле цієї статті.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексне дослідження трансфертного ціноутворення та BEPS-ризиків як ключових детермінантів системної нестабільності фіскальних інститутів, а також розроблення ризик-орієнтованої аналітичної моделі, спрямованої на ідентифікацію зон підвищеного податкового ризику та вдосконалення механізмів податкового контролю в умовах цифрової трансформації й інституційних обмежень.

Методи дослідження. Методологічна база дослідження сформована на основі інтеграції міждисциплінарних підходів, що забезпечують комплексний аналіз трансфертного ціноутворення та BEPS-ризиків у контексті системної нестабільності фіскальних інститутів. Ключове місце посідає інституційний аналіз, який дозволяє ідентифікувати структурні обмеження та суперечності у функціонуванні податкового регулювання. Для моделювання поведінкових реакцій платників податків застосовано інструментарій теорії ігор та поведінкової економіки, що дає змогу врахувати як раціональні, так і когнітивні чинники прийняття рішень.

Порівняльний аналіз використано з метою зіставлення методів трансфертного ціноутворення та стратегій BEPS у різних юрисдикціях, що дозволяє виявити їхні ризикові характеристики та регуляторні вразливості. Системно-структурний підхід забезпечує дослідження взаємозв'язків між інституційними, інформаційними та поведінковими елементами податкового середовища. Додатково застосовано мета-аналіз сучасних емпіричних досліджень, що дозволяє узагальнити наукові результати щодо масштабів і каналів переміщення прибутку, а також обґрунтувати аналітичні індикатори ідентифікації податкових ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Податкове регулювання у сучасних умовах функціонує як складна багаторівнева система, що поєднує фіскальні, алокаційні та стабілізаційні функції. Водночас у сфері міжнародного оподаткування формується феномен системної нестабільності, який має структурну природу та зумовлений суперечністю між національно обмеженим характером податкових юрисдикцій і глобалізованими бізнес-моделями транснаціональних корпорацій [14; 15].

Інституційний аналіз дозволяє виокремити три базові джерела цієї нестабільності: нормативні прогалини, адміністративні обмеження та інформаційну асиметрію [13; 15]. Їх взаємодія формує середовище, в якому зростає простір для податкового арбітражу та агресивного планування. Додатково ситуацію ускладнює обмеженість принципу «витягнутої руки», який не відображає реальну інтегровану природу діяльності ТНК [9].

Класичні моделі податкової поведінки базуються на припущенні раціональності платника [5], однак сучасні дослідження доводять суттєву роль поведінкових факторів, таких як сприйняття ризику, довіра до інституцій та нормативна визначеність [6; 7].

Узагальнення цих підходів дозволяє сформувати типологію поведінкових моделей платників податків.

Аналіз Таблиці 1 дозволяє зробити висновок, що поведінкові моделі платників податків не лише відображають реакцію на податкове навантаження, але й виступають ключовим чинником формування архітектури податкових ризиків. Зокрема, стратегічна мінімізація та декларативне дотримання створюють найбільш сприятливе середовище для використання складних фінансово-правових конструкцій, серед яких центральне місце посідає трансфертне ціноутворення. Саме ці типи поведінки характеризуються високим рівнем адаптивності до регуляторного середовища та здатністю до структурного планування операцій на міжюрисдикційному рівні [5; 8].

Водночас адаптивна поведінка платників відображає чутливість до змін нормативного поля, що проявляється у швидкій трансформації податкових стратегій у відповідь на нові обмеження або стимули [6; 7]. Це свідчить про те, що податкове регулювання має динамічний характер, де кожне нове правило породжує нові форми його обходу. Таким чином, формується циклічна взаємодія між регулятором і платником, у межах якої стабільність системи постійно підривається ендогенними процесами адаптації.

Особливої уваги заслуговує феномен декларативного дотримання, який характеризується формальною відповідністю законодавству при збереженні фактичних механізмів переміщення прибутку. У цьому випадку відбувається розрив між юридичною формою та економічною сутністю операцій, що ускладнює ідентифікацію ризиків на рівні податкового контролю [13; 14]. Така поведінка є типовою для транснаціональних корпорацій, які використовують складні корпоративні структури та багаторівневі фінансові інструменти.

Узагальнюючи зазначене, можна стверджувати, що поведінкові моделі платників формують основу для реалізації більш складних механізмів податкової оптимізації, зокрема трансфертного ціноутворення. Останнє виступає не лише інструментом розподілу прибутку, а й каналом трансляції поведінкових стратегій у конкретні фінансові результати. Саме через трансфертне ціноутворення відбувається матеріалізація подат-

Таблиця 1

Типологія поведінкових моделей платників податків

Тип поведінки	Економічна характеристика	Аналітичні індикатори	Ризик для системи
Стратегічна мінімізація	Системне структурування діяльності для зниження податків	CbCR, ETR, BTD	Високий
Адаптивна поведінка	Реакція на регуляторні зміни	Динаміка показників	Середній
Декларативне дотримання	Формальна відповідність без зміни суті операцій	Розрив між даними	Прихований
Добровільне дотримання податкового законодавства	Високий рівень інституційної довіри	Стабільні показники	Низький

Джерело: складено авторами на основі [5; 6; 7; 8; 13; 14]

кових ризиків у вигляді ерозії податкової бази та переміщення прибутку між юрисдикціями [3; 11].

Таким чином, перехід від аналізу поведінкових моделей до дослідження трансфертного ціноутворення є логічно обґрунтованим, оскільки саме на цьому рівні відбувається трансформація мотивацій платників у конкретні механізми податкового планування. Це, у свою чергу, визначає необхідність детального розгляду методів трансфертного ціноутворення та їх ризикового профілю як ключового елементу системної нестабільності міжнародного оподаткування.

Аналіз таблиці 2 дозволяє констатувати, що жоден із методів трансфертного ціноутворення не є нейтральним з точки зору формування податкових ризиків. Навпаки, кожен із них містить внутрішньо притаманний потенціал для маніпуляцій, який активується за умов інформаційної асиметрії та обмеженої спроможності податкового контролю. Особливо це стосується методів, що базуються на функціональному аналізі або оцінці нематеріальних активів, де суб'єктивність припущень суттєво знижує можливості об'єктивної верифікації.

У цьому контексті трансфертне ціноутворення слід розглядати не як ізольований інструмент податкового планування, а як ключовий елемент ширшої системи BEPS-механізмів. Його застосування створює інфраструктуру для реалізації стратегій ерозії податкової бази, зокрема через переміщення прибутку, штучне формування витрат або трансформацію економічної присутності у юрисдикціях [3; 11]. Таким чином, ризики, що виникають на рівні трансфертного ціноутворення, мають мультиплікативний ефект і виходять за межі окремих операцій, трансформуючись у системні виклики для податкових систем.

Важливим аспектом є також те, що вибір конкретного методу трансфертного ціноутворення часто не є випадковим, а виступає результатом стратегічного планування з урахуванням регуляторних обмежень і можливостей їх обходу. Це підтверджує тезу про ендогенний характер податкових ризиків: самі правила, покликані забезпечити відповідність принципу «витягнутої руки», водночас створюють простір для їх інтерпретації та маніпуляції [8]. У результаті формується ситуація, коли формальне дотримання стандартів не гарантує економічної відповідності операцій їх реальному змісту.

Додатково слід враховувати, що трансфертне ціноутворення виступає ключовим каналом інтеграції різних BEPS-стратегій. Зокрема, операції з нематеріальними активами пов'язані з переміщенням інтелектуальної власності, боргові інструменти – із механізмами debt shifting, а договірні конструкції – з практиками treaty shopping. Таким чином, ТЦ не лише генерує ризики, але й забезпечує їх взаємопов'язане функціонування у межах єдиної системи [1; 12].

Узагальнюючи зазначене, можна зробити висновок, що трансфертне ціноутворення виступає центральним вузлом у мережі BEPS-ризиків, через який відбувається матеріалізація стратегій агресивного податкового планування. Це обумовлює необхідність переходу від аналізу окремих методів до системного дослідження BEPS як комплексного феномену, що охоплює різні канали ерозії податкової бази та потребує інтегрованих підходів до регулювання.

Саме тому подальший аналіз доцільно спрямувати на систематизацію BEPS-ризиків, їх класифікацію та оцінку ефективності існуючих інструментів протидії, що й відображено у наступній таблиці.

Аналіз представлених у таблиці 3 BEPS-ризиків свідчить про їх комплексний та взаємопов'язаний характер, що потребує переходу від ізольованого до системного підходу в їх дослідженні.

Узагальнення результатів аналізу трансфертного ціноутворення, BEPS-ризиків та інституційних обмежень дозволяє констатувати, що сучасна система міжнародного оподаткування функціонує в умовах стійкої структурної напруги, яка

Таблиця 2

Методи трансфертного ціноутворення та їх ризиковий профіль

Метод	Концепція	Ключова вразливість	Типові стратегії	Аналітичні інструменти
Метод порівнянної неконтрольованої ціни	Порівняння з ринковими операціями	Відсутність аналогів	Викривлення вибірки	Бенчмаркінг
Метод ціни перепродажу	Аналіз валової маржі	Маніпуляція витратами	Перерозподіл прибутку	Аналіз маржі
Метод «витрати плюс»	Надбавка до витрат	Завищення витрат	Фіктивні витрати	Структурний аналіз
Транзакційний метод чистої маржі	Операційна ефективність	Вибір бази порівняння	Заниження прибутку	CbCR
Метод розподілу прибутку	Розподіл глобального прибутку	Оцінка нематеріальних активів	Переміщення IP	DEMPE

Джерело: складено авторами на основі [9; 10; 8; 17]

Таблиця 3

Основні категорії BEPS-ризиків

Категорія	Механізм	Контрзаходи	Ризик
Переміщення нематеріальних активів	Роялті	DEMPE	Високий
Боргове фінансування	Відсотки	EBITDA-ліміти	Середній
Treaty shopping	Угоди	PPT	Високий
Уникнення визнання постійного представництва (PE avoidance)	Структурування	Розширення PE	Середній
Гібридні інструменти	Розбіжності	Гармонізація	Високий

Джерело: складено авторами на основі [3; 9; 10; 11; 12]

має не випадковий, а системно відтворюваний характер. Ця напруга формується на перетині трьох взаємопов'язаних площин: поведінкової (адаптивні стратегії платників), регуляторної (нормативна фрагментарність) та інформаційної (асиметрія доступу до даних) [6; 13; 15]. У своїй сукупності вони утворюють динамічне середовище, у якому податкові ризики не лише виникають, але й еволюціонують у відповідь на регуляторні зміни.

Зазначене свідчить про обмеженість традиційних підходів до податкового контролю, що базуються переважно на ретроспективному виявленні порушень і формальному дотриманні нормативних критеріїв. Така модель є реактивною за своєю природою і не враховує високий рівень адаптивності транснаціональних компаній, які здатні швидко трансформувати свої стратегії у відповідь на зміну регуляторного середовища [8; 11]. У результаті виникає ефект "регуляторного відставання", коли механізми контролю постійно відстають від практик податкової оптимізації.

Крім того, аналіз показує, що існуючі інструменти, зокрема ті, що впроваджені в межах ініціативи BEPS, мають фрагментарний характер і спрямовані переважно на окремі канали ерозії податкової бази [3; 10]. Водночас відсутність інтегрованої аналітичної рамки призводить до того, що взаємозв'язки між різними типами ризиків залишаються недостатньо врахованими. Це особливо критично з огляду на їх синергетичний характер, коли поєднання кількох стратегій генерує ефект, що перевищує суму окремих впливів [1; 12].

Системний характер BEPS-ризиків зумовлює необхідність їх аналізу не лише на рівні окремих інструментів, але й у контексті інституційної спроможності податкових систем. Як показує попередній аналіз, ключовим обмеженням ефективного контролю є не відсутність регуляторних норм як таких, а їх фрагментарність, асиметричність та недостатня інтегрованість у єдину систему [3; 13].

Інформаційна асиметрія між транснаціональними компаніями та податковими органами є структурною і відтворюється незалежно від формального вдосконалення звітності. Навіть впровадження механізмів CbCR не усуває повністю проблеми, оскільки доступ до даних не гарантує їх інтерпретаційної узгодженості та аналітичної спроможності [9; 10].

Узагальнення цих обмежень дозволяє систематизувати ключові прогалини податкового контролю.

Аналіз таблиці 4 демонструє, що ключовою проблемою є не ізольовані недоліки, а їх системна взаємодія. Зокрема, нормативні прогалини створюють передумови для податкового арбітражу, інформаційні – ускладнюють ідентифікацію ризиків, а адміністративні – обмежують можливості їх ефективного усунення. У сукупності це формує інституційне середовище, в якому навіть формально досконалі регуляторні механізми втрачають свою ефективність.

Системна нестабільність податкових інститутів проявляється як багатовимірне явище, що охоплює структурні, динамічні та інституційні аспекти. Її кількісна ідентифікація можлива через використання сукупності аналітичних індикаторів.

До ключових індикаторів належать:

– BTD (book-tax difference) – сигнал агресивного планування [16];

– CbCR-аномалії – непропорційний розподіл прибутку [1; 3];

– ETR-відхилення – системне зниження ефективної ставки [8; 12];

– структура роялті та відсотків – індикатор BEPS [11].

Їх комплексне використання дозволяє здійснювати ранню діагностику ризиків та формувати основу для переходу до ризик-орієнтованого регулювання.

У відповідь на виявлені обмеження запропоновано авторську модель RO-BEPS (Risk-Oriented BEPS Regulation Model), яка інтегрує аналітичний, поведінковий та інституційний підходи.

Структурна архітектура моделі:

Діагностичний блок:

– аналіз BTD, ETR, CbCR;

Таблиця 4

Інституційні та інформаційні прогалини у системі контролю трансфертного ціноутворення

Тип прогалини	Сутність	Механізм впливу	Аналітичний індикатор	Контрзаходи
Нормативні	Неповна гармонізація стандартів	Регуляторний арбітраж	Відхилення від OECD	Гармонізація
Інформаційні	Обмежений доступ до даних	Асиметрія інформації	Неповні CbCR	Автообмін
Адміністративні	Брак ресурсів	Низька якість контролю	Оскарження рішень	Підвищення кваліфікації
Процедурні	Відсутність стандартів аналізу	Суб'єктивність оцінок	Різні діапазони	Уніфікація методик
Координаційні	Відсутність взаємодії органів	Неефективний контроль	Низька кількість спільних аудитів	Інтеграція

Джерело: складено авторами на основі [3; 9; 10; 13; 14; 20]

– виявлення аномалій;
– формування ризикових профілів.

Поведінковий блок:
– класифікація платників;
– визначення стратегій поведінки;
– диференціація контролю.

Нормативний блок:
– аналіз відповідності BEPS-стандартам;
– ідентифікація прогалин;
– адаптація регулювання.

Координаційний блок:
– інтеграція податкових і митних органів;
– обмін інформацією;
– спільні аудити.

Модель RO-BEPS відрізняється від традиційних підходів тим, що:
– переходить від реактивного до проактивного контролю;
– інтегрує різні типи ризиків у єдину систему;
– враховує поведінкову природу платників;
– орієнтована на ефективний розподіл ресурсів.

Фактично вона трансформує податкове адміністрування у систему управління ризиками.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що системна нестабільність міжнародного оподаткування є результатом взаємодії інституційних, поведінкових та регуляторних факторів. Трансфертне ціноутворення виступає центральним механізмом матеріалізації BEPS-ризиків, тоді як інституційні обмеження визначають масштаби їх реалізації.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Проведене дослідження дозволяє сформулювати узагальнені наукові положення щодо природи, механізмів та наслідків системної нестабільності фіскальних інститутів у сфері міжнародного оподаткування.

По-перше, обґрунтовано, що системна нестабільність має ендогенний характер і зумовлена глибинною суперечністю між територіальною логікою податкового регулювання та глобалізованою природою діяльності транснаціональних корпорацій. Її відтворення підтримується накопиченням нормативних, адміністративних та інформаційних обмежень, які формують сприятливе середовище для податкового арбітражу.

По-друге, встановлено, що трансфертне ціноутворення виконує подвійне функціональне навантаження: з одного боку, воно є інструментом розподілу прибутку, з іншого – виступає самостійним джерелом генерації податкових ризиків. Його методологічна гнучкість у поєднанні з інформаційною асиметрією трансформує цей інструмент у ключовий канал реалізації стратегій ерозії податкової бази.

По-третє, доведено, що поведінкові реакції платників податків формуються під впливом не лише економічних стимулів, але й психологічних та інституційних чинників. Це обумовлює необхідність переходу від уніфікованих до диференційованих підходів податкового контролю, заснованих на ризиковому профілюванні та врахуванні типології поведінки платників.

По-четверте, встановлено, що BEPS-ризики мають системний та взаємопов'язаний характер. Їх поєднання формує синергетичний ефект, у межах якого одночасне використання декількох стратегій призводить до значно більшої ерозії податкової бази, ніж застосування кожної з них окремо.

По-п'яте, запропонована авторська модель RO-BEPS формує інтегровану аналітичну рамку управління податковими ризиками, поєднуючи діагностичний, поведінковий, нормативний та координаційний компоненти. Її ключова перевага полягає у переході від реактивного до проактивного підходу, що дозволяє здійснювати ранню ідентифікацію ризиків і підвищувати ефективність податкового адміністрування.

Водночас отримані результати окреслюють низку перспективних напрямів подальших досліджень. Передусім, доцільним є розвиток економіко-математичних моделей кількісної оцінки BEPS-ризиків на основі великих масивів даних, зокрема інформації country-by-country reporting, що дозволить підвищити точність їх ідентифікації та прогнозування. Важливим напрямом є також дослідження інтеграції податкових, митних і фінансових інформаційних систем з метою формування єдиного аналітичного середовища для виявлення складних гібридних схем ухилення.

Крім того, перспективним є застосування інструментів штучного інтелекту для поведінкового профілювання платників податків, що дозволить адаптувати контрольні механізми до їх індивідуальних ризикових характеристик. Окремої уваги потребує оцінка ефективності імплементації міжнародних ініціатив, зокрема BEPS та глобального мінімального оподаткування, у країнах із різним рівнем інституційної спроможності.

Таким чином, подальші наукові розвідки мають бути спрямовані на формування інтегрованих, технологічно орієнтованих і поведінково чутливих моделей податкового регулювання, здатних забезпечити ефективне управління податковими ризиками та підвищення стійкості публічних фінансів в умовах глобалізаційних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Garcia-Bernardo J., Janský P. Profit shifting of multinational corporations worldwide. *World Development*. 2024. Vol. 177. Article 106527. DOI: https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2024.106527

2. Cobham A., Janský P. Global distribution of revenue loss from corporate tax avoidance: re-estimation and country results. *Journal of International Development*. 2018. Vol. 30, No. 2. P. 206–232. DOI: https://doi.org/10.1002/jid.3348

3. OECD. Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting. Paris: OECD Publishing, 2013. DOI: https://doi.org/10.1787/9789264202719-en

4. Slemrod J., Yitzhaki S. Tax avoidance, evasion, and administration. Auerbach A. J., Feldstein M. (eds.). Handbook of Public Economics. Vol. 3. Amsterdam: Elsevier, 2002. P. 1423–1470. DOI: https://doi.org/10.1016/S1573-4420(02)80026-X

5. Allingham M. G., Sandmo A. Income tax evasion: A theoretical analysis. *Journal of Public Economics*. 1972. Vol. 1, No. 3–4. P. 323–338. DOI: https://doi.org/10.1016/0047-2727(72)90010-2

6. Kahneman D., Tversky A. Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica*. 1979. Vol. 47, No. 2. P. 263–291. DOI: https://doi.org/10.2307/1914185

7. Kirchler E. The Economic Psychology of Tax Behaviour. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9780511628238

8. Klassen K. J., Lisowsky P., Mescall D. Transfer pricing: Strategies, practices, and tax minimization. *Contemporary Accounting Research*. 2017. Vol. 34, No. 1. P. 455–493. DOI: https://doi.org/10.1111/1911-3846.12239

9. OECD. Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations 2022. Paris: OECD Publishing, 2022. DOI: https://doi.org/10.1787/0e655865-en

10. OECD. Transfer Pricing Documentation and Country-by-Country Reporting, Action 13 – 2015 Final Report. Paris: OECD Publishing, 2015. DOI: https://doi.org/10.1787/9789264241480-en

11. Dharmapala D. What do we know about base erosion and profit shifting? A review of the empirical literature. *Fiscal Studies*. 2014. Vol. 35, No. 4. P. 421–448. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1475-5890.2014.12037.x

12. Beer S., de Mooij R., Liu L. International corporate tax avoidance: A review of the channels, magnitudes, and blind spots. *Journal of Economic Surveys*. 2020. Vol. 34, No. 2. P. 600–632. DOI: https://doi.org/10.1111/joes.12305

13. Crivelli E., de Mooij R., Keen M. Base erosion, profit shifting and developing countries. Washington, DC: International Monetary Fund, 2015. (IMF Working Paper; WP/15/118). URL: https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=42973

14. Akerlof G. A. The market for "lemons": Quality uncertainty and the market mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*. 1970. Vol. 84, No. 3. P. 488–500. DOI: https://doi.org/10.2307/1879431

15. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678

16. Hanlon M., Heitzman S. A review of tax research. *Journal of Accounting and Economics*. 2010. Vol. 50, No. 2–3. P. 127–178. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2010.09.002

17. Luca M. P., Tache I. Sustainability of public finance through the lens of transfer prices and their associated risks: An empirical research. *Sustainability*. 2021. Vol. 13, No. 12. Article 6837. DOI: https://doi.org/10.3390/su13126837

18. Hulkó G., Kálmán J., Lapsánszky A. Sustainability in public finances concerning transfer pricing in the EU. *Chemical Engineering Transactions*. 2023. Vol. 107. P. 523–528. DOI: https://doi.org/10.3303/CET23107088

19. Yevdoshchak V., Mandziuk V., Ivchenko L., Korol S., Oliinyk O. Risk-oriented strategic management accounting in Ukraine. *Business: Theory and Practice*. 2023. Vol. 24, No. 2. P. 533–543. DOI: https://doi.org/10.3846/btp.2023.18951

20. Fuest C., Riedel N. Tax evasion and tax avoidance in developing countries: The role of international profit shifting. Oxford: Oxford University Centre for Business Taxation, 2010. (Working Paper; No. 10/12).

REFERENCES

1. Garcia-Bernardo, J., & Janský, P. (2024). Profit shifting of multinational corporations worldwide. *World Development*, 177, 106527. DOI: https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2024.106527

2. Cobham, A., & Janský, P. (2018). Global distribution of revenue loss from corporate tax avoidance: Re-estimation and country results. *Journal of International Development*, 30(2), 206–232. DOI: https://doi.org/10.1002/jid.3348

3. OECD. (2013). *Action plan on base erosion and profit shifting*. OECD Publishing. DOI: https://doi.org/10.1787/9789264202719-en

4. Slemrod, J., & Yitzhaki, S. (2002). Tax avoidance, evasion, and administration. In A. J. Auerbach & M. Feldstein (Eds.), *Handbook of public economics* (Vol. 3, pp. 1423–1470). Elsevier. DOI: https://doi.org/10.1016/S1573-4420(02)80026-X

5. Allingham, M. G., & Sandmo, A. (1972). Income tax evasion: A theoretical analysis. *Journal of Public Economics*, 1(3–4), 323–338. DOI: https://doi.org/10.1016/0047-2727(72)90010-2

6. Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica*, 47(2), 263–291. DOI: https://doi.org/10.2307/1914185

7. Kirchler, E. (2007). *The economic psychology of tax behaviour*. Cambridge University Press. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9780511628238

8. Klassen, K. J., Lisowsky, P., & Mescall, D. (2017). Transfer pricing: Strategies, practices, and tax minimization. *Contemporary Accounting Research*, 34(1), 455–493. DOI: https://doi.org/10.1111/1911-3846.12239

9. OECD. (2022). *Transfer pricing guidelines for multinational enterprises and tax administrations 2022*. OECD Publishing. DOI: https://doi.org/10.1787/0e655865-en

10. OECD. (2015). *Transfer pricing documentation and country-by-country reporting, Action 13: 2015 final report*. OECD Publishing. DOI: https://doi.org/10.1787/9789264241480-en

11. Dharmapala, D. (2014). What do we know about base erosion and profit shifting? A review of the empirical literature. *Fiscal Studies*, 35(4), 421–448. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1475-5890.2014.12037.x

12. Beer, S., de Mooij, R., & Liu, L. (2020). International corporate tax avoidance: A review of the channels, magnitudes, and blind spots. *Journal of Economic Surveys*, 34(2), 600–632. DOI: https://doi.org/10.1111/joes.12305

13. Crivelli, E., de Mooij, R., & Keen, M. (2015). Base erosion, profit shifting and developing countries (IMF Working Paper No. WP/15/118). International Monetary Fund. Available at: https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=42973

14. Akerlof, G. A. (1970). The market for "lemons": Quality uncertainty and the market mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*, 84(3), 488–500. DOI: https://doi.org/10.2307/1879431

15. North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge University Press. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678

16. Hanlon, M., & Heitzman, S. (2010). A review of tax research. *Journal of Accounting and Economics*, 50(2–3), 127–178. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2010.09.002

17. Luca, M. P., & Tache, I. (2021). Sustainability of public finance through the lens of transfer prices and their associated risks: An empirical research. *Sustainability*, 13(12), 6837. DOI: https://doi.org/10.3390/su13126837

18. Hulkó, G., Kálmán, J., & Lapsánszky, A. (2023). Sustainability in public finances concerning transfer pricing in the EU. *Chemical Engineering Transactions*, 107, 523–528. DOI: https://doi.org/10.3303/CET23107088

19. Yevdoshchak, V., Mandziuk, V., Ivchenko, L., Korol, S., & Oliinyk, O. (2023). Risk-oriented strategic management accounting in Ukraine. *Business: Theory and Practice*, 24(2), 533–543. DOI: https://doi.org/10.3846/btp.2023.18951

20. Fuest, C., & Riedel, N. (2010). Tax evasion and tax avoidance in developing countries: The role of international profit shifting (Working Paper No. 10/12). Oxford University Centre for Business Taxation.

Volodymyr Kraevskyi, *State Tax University.* ***Maksim Meshcheriakov,*** *LLC «OLD CAR EXPO».* ***The architecture of systemic instability in international taxation: transfer pricing, beps risks, and an institutional-behavioral model of risk-oriented regulation.***

Annotation. Purpose*.* ***The purpose*** *of the article is to investigate the structural determinants of systemic instability in international taxation, focusing on transfer pricing and BEPS risks as key drivers of tax base erosion, and to develop an integrated risk-oriented regulatory model.* ***Methods****. The methodological framework combines institutional analysis, behavioral economics, comparative analysis, and meta-analysis of empirical studies. The research applies a systemic approach to examine the interaction between regulatory gaps, taxpayer behavior, and information asymmetry. Analytical tools such as BTD, ETR, and CbCR indicators are used to identify tax risk patterns.* ***Results.*** *The study demonstrates that systemic instability in international taxation is an endogenous phenomenon driven by the mismatch between jurisdiction-based tax systems and globally integrated business models. Transfer pricing is identified as a central mechanism enabling profit shifting, while BEPS strategies operate as interconnected channels amplifying tax risks. The findings reveal that taxpayer behavior significantly influences the effectiveness of tax regulation and contributes to the persistence of systemic vulnerabilities. The scientific novelty lies in the development of the RO-BEPS (Risk-Oriented BEPS Regulation Model), which integrates behavioral, institutional, and analytical dimensions into a unified framework. Unlike traditional approaches, the model shifts from reactive enforcement to proactive risk management, enabling early identification and classification of tax risks based on behavioral patterns and data-driven indicators. The proposed model provides a foundation for improving tax administration efficiency by optimizing resource allocation and enhancing coordination between tax authorities, customs, and financial monitoring institutions. It also supports the implementation of cooperative compliance strategies and strengthens the capacity to detect complex tax avoidance schemes.* ***Conclusions****. The research*

confirms that systemic instability is an inherent feature of modern international taxation systems. Effective mitigation requires a transition to integrated, risk-oriented regulatory approaches. The RO-BEPS model offers a practical and adaptable solution for managing tax risks and ensuring the long-term sustainability of public finances in a globalized economy.

Keywords: *transfer pricing; BEPS risks; tax regulation; tax risk management; behavioral economics; fiscal institutions; tax compliance; aggressive tax planning.*

Дата надходження статті: 07.10.2026
Дата прийняття статті до публікації: 03.11.2026
Дата публікації статті: 13.11.2026